

Küba Krizi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

U-2 Casus Uçak Krizi

- ▶ SSCB'nin uzay ve roket teknolojisindeki ilerlemeleri ABD'nin askeri stratejilerinde önemli değişikliklere gitmesine sebep olmaktaydı. NATO'nun Kitlemel Karşılık Stratejisi çerçevesinde, SSCB'nin askeri ve sanayi tesislerinin yerlerinin öğrenilmesi gerekli hâle gelince, ABD 1957'den itibaren SSCB üzerinde U-2 adı verilen casus uçaklar uçurabilmek için Pakistan'ın Peşaver kentinde bir üs inşasına başladı. U-2 uçakları İncirlik ve Peşaver üslerine yerleştirmişlerdi.
- ▶ U-2 uçaklarından biri, 1 Mayıs 1960 günü Türkiye'deki Adana-İncirlik havaalanından kalkıp, Pakistan'da Peşaver üzerinden Sovyet topraklarına girdikten bir süre sonra motorlarının arıza yapması üzerine alçalmak zorunda kalınca Sovyet radarlarına yakalandı ve düşürüldü. Pilot sağ olarak kurtulmuştu. Uçağın uçuş planı Sovyet toprakları üzerinden geçip Norveç'e kadar uzanmaktı.
- ▶ Amerikan Milli Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA) 3 Mayıs'ta yaptığı bir açıklamada, kendi teşkilatlarına ait bir "araştırma" uçağının Türkiye'de Van civarındaki dağlık bölgede düşmüş olabileceğini bildiriyordu. Halbuki U-2 uçakları Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA) tarafından kullanılmaktaydı. Ve U-2 uçaklarının da meteorolojik araştırma ile ilgisi yoktu.
- ▶ Sovyetler 5 Mayıs'a kadar sessiz kalarak Amerikan idarecilerini, gerçekleri saklamaya sevk ederek güç bir duruma sokmak istediler. O kadar ki, Kruşçev Yüksek Sovyet Şurası önünde 5 Mayıs'ta yaptığı konuşmada bir Amerikan uçağının düşürüldüğünü söylemesine rağmen, bu uçağın bir U-2 uçağı olduğundan hiç söz etmedi. Bu ise gerek Başkan Eisenhower'ı, gerek Dışişleri Bakanı Herter'i, gerçeği gizlemekte daha da ileri götürdü.

- Kruşçev 7 Mayıs'ta yaptığı açıklamada, düşürülen uçağın U-2 uçağı olduğunu, pilotun sağ olduğunu, bu uçağın Sovyet Rusya üzerinde casusluk maksadıyla uçtuğunu gösteren bütün delillerin elde edildiğini söyleyip, Amerika'ya eleştiriler getirdi.
- Bununla beraber, Kruşçev 11 Mayıs'ta yaptığı bir konuşmada, Paris zirvesine katılacağını ve toplantının bir neticeye ulaşmasına gayret edeceğini söyledi. Buna karşın Amerika da meseleyi büyütmemek için alttan aldı ve Başkan Eisenhower 11 Mayıs'ta yaptığı basın toplantısında, "Kimse yeni bir Pearl Harbour" istemiyor diyerek havayı yumuşatmaya çalıştı.
- 14 Mayıs'ta Paris'te toplanan Zirve'de konuşan Kruşçev U-2 casus uçağının ülkesine karşı düşmanca faaliyetin bir parçası olduğunu ifade ederek, ABD Başkanı Eisenhower'ı ülkesinden özür dilemeye çağırdı. Eisenhower özür dilemeyince de Kruşçev toplantıyı terk etti.

U-2 Olayı sadece Doğu ve Batı blokları arasında diyalog çabalarını olumsuz yönde etkilemedi, aynı zamanda SSCB'nin Türkiye ile ilişkilerinde bir krize yol açtı. Zira U-2 uçuşlarının İncirlik Üssü'nden de yapıldığı gerekçesiyle SSCB Türkiye'ye bu tür “düşmanca eylemleri” tekrar etmemesi uyarısında bulundu.

U-2 olayından sonra ABD ve SSCB arasında gerilim her geçen gün artmaya devam etti. Ağustos 1961'de SSCB'nin isteğiyle Demokratik Almanya Hükûmeti Doğu ve Batı Berlin'i fiziki olarak da birbirinden ayıran bir duvarın inşasına başladı. Berlin Duvarı, yıkılacağı 1989'a kadar, Soğuk Savaş'ın en çarpıcı sembolü olarak kalacaktır.

SSCB'nin 1957'de Sputnik'i uzaya göndermesinden ve Kıtalararası GÜdümlü Füzeler geliştirmeye başlamasından sonra ABD de benzer şekilde uzun menzilli ve nükleer başlık taşıyabilen güdümlü füzeler geliştirmeye başlamıştı.

Bir savaş hâlinde Sovyet hedeflerine en hızlı ve ağır darbenin indirilebilmesi için Amerikan füzelerinin SSCB'ye yakın bölgelere yerleştirilmesi gerekiyordu. ABD'nin ısrarlı talebi üzerine Türkiye, orta menzilli Jüpiter güdümlü füzelerinin kendi topraklarına yerleştirilmesine izin verdi. Nisan 1962'de Jüpiterlerin Türkiye'ye yerleştirilmesi tamamlandı.

ABD'nin başarısız Domuzlar Körfezi çıkartmasından sonra Küba ile SSCB arasındaki askeri ilişkiler hız kazanmıştı. Castro yönetimi, yeni bir istila girişimini püskürtebilmek için SSCB'den silah alıyordu. Kruşçev ise SSCB'ye komşu Türkiye'ye Jüpiter füzelerinin konuşlandırılmasına, ABD'ye komşu Küba'ya nükleer füzeler yerleştirerek karşılık vermek istiyordu. SSCB ve Küba 1962 başında füze yerleştirilmesi konusunda anlaştılar. Küba'ya gelen Sovyet uzmanları yerleştirilecek füzelerin altyapı inşaatına başladılar. Ekim 1962'de Amerikan U-2 casus uçakları Küba'daki Sovyet füze rampalarını tespit etti. Nükleer başlıklar ise SSCB'den gemilerle Küba'ya iletilecekti.

ABD'nin füzelerden haberdar olmasıyla Soğuk Savaş'ın en ciddi krizi başladı.

Küba Krizi

- ▶ 1902'de bağımsızlığını kazanan Küba'da ABD tarafından hazırlanan bir Anayasa ile, ABD'nin Guantanamo Körfezi'nde bir askeri üsse sahip olması ve gerekli gördüğü takdirde dış politika ve ekonomi konularında ülkeye müdahale edebilmesi düzenlenmişti.
- ▶ İlerleyen yıllarda Küba ABD'nin güvenliği için stratejik konumunu devam ettirirken, Amerikalı iş adamları da ülkenin şeker kamışı üretimini ve madenlerini tamamen ele geçirmişlerdi. Fulgencio Batista 1940'ta devlet başkanı seçildikten sonra ABD ile ilişkilerini geliştirmişti.
- ▶ Fidel Castro önderliğindeki solcu gerillalar Batista yönetimine karşı 1956'da ayaklandı. Ada'nın kırsalında yaşayan köylülerden destek alarak 1959'da başkent Havana'yı ele geçirmeyi başardılar. Batista Portekiz'e kaçtı.
- ▶ Devrim'den sonra tarım reformu adı altında özel mülkiyetin devletleştirilmesine girişildi. Amerikalıların Küba'daki mallarına el koyulması iki ülke arasındaki diplomatik ilişkileri kopma noktasına getirdi. ABD kıyılarından sadece 140 km açığındaki Küba'da komünistlerin yönetimi ele geçirmiş olması ABD'de rahatsızlığa yol açtı. Öte yandan devrim'den sonra yüz binlerce Kübalı ABD'ye kaçmıştı. CIA Kübalı mültecilerden oluşturduğu bir orduyla 1961'de Küba yönetimini devirmeye çalıştı. Domuzlar Körfezi çıkarması olarak bilinen bu olayda Castro birlikleri saldırganları püskürtmeyi başardı.
- ▶ ABD'nin yeni komünist Küba yönetimine karşı sergilediği açık düşmanlık, Castro'nun SSCB'ye daha fazla yaklaşmasına sebep oldu. Bu yakınlaşma ise Soğuk Savaş'ın en önemli krizi olan Küba Füze Krizini doğuracaktır.

Bunalım

- ▶ ABD'de seçim mücadelesinin hızlandığı bir dönemde 16 Ekim 1962 günü dönemin ABD Savunma Bakanı Robert McNamara Küba'da füze üslerini belirleyen hava fotoğraflarını Başkan Kennedy'e gösterdi. Fotoğraflardan edinilen bilgiye göre, Sovyet füzeleri yerleştirilmeye başlanmıştı ama ateşlemeye hazır hale gelmeleri için bazı parçaların Küba'ya gelmesi gerekiyordu.
- ▶ Kennedy teknik danışmanlarıyla uzun süren toplantılar yaptıktan sonra Küba'nın denizden abluka altına alınmasına karar verdi. ABD, abluka kararı konusunda Birleşmiş Milletler'e ve NATO'ya danışmadı ve sadece bu örgütleri kararından haberdar etmekle yetindi.
- ▶ 22 Ekim 1962 tarihinde abluka uygulanmaya başladı. Bu sırada, Atlantik Okyanusu'nda seyreden Sovyet gemileri Küba'ya yaklaşmaktaydı. Bu gemiler ablukaya uymadıkları takdirde batırılacaklardı. Khrushchev ilk tepki olarak saldırı değil savunma silahı taşıdığını söylediği gemilerin durması için emir vermeyeceğini açıkladı. Bu durum gerilimi daha da tırmandırdı.

Küba Buhranı

Küba buhranının iki mühim vasfı vardır. **Birincisi**, fevkalade "korkutucu" olmasıdır. Zira, nükleer silahlar çıktığından beri ilk defa insanlık bir nükleer savaşın eşiğine gelmiştir. Buhranın doğurduğu gerginlik içinde, Amerika ile Sovyetlerden birinin düğmeye basarak nükleer silahları ateşlemesi ancak bir an meselesi haline gelmiştir. Bu da dünyanın ne kadar ince bir denge üzerinde durduğunu göstermiştir.

İkincisi, bu buhran "öğretici" olmuştur. Bir nükleer savaşın eşiğine kadar gelinmiş olması ve dünyanın dayandığı ince dengenin ne kadar kolaylıkla kopabileceğinin görülmüş olması, iki "süper devlet" arasındaki sertlik münasebetlerinin tehlikesini ortaya koymuş ve bu münasebetlerde bir yumuşamanın ne kadar gerekli olduğunu göstermiştir. Bu sebeple, bu krizden sonra Doğu ve Batı blokları arasında bir yumuşama sağlama istikametinde yavaş yavaş bir takım adımlar atılmaya başlanmıştır.

Küba buhranının kaynağını Küba ile Amerika arasında 1959'dan itibaren gelişen bir gerginlik teşkil eder.

Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi, Küba'da da demokrasi gelişmemiş ve ülke daima diktatörlerin idaresinde olmuştur. Bu diktatörler ise, iktidarlarını sürdürebilmek için daima Amerika'ya dayanmışlardır. Kendilerine bağlı kaldıkça, Amerika da bu diktatörleri daima desteklemiştir. Bu durumun bir diğer gerçeği ise, bu diktatörlüklerin de halkı sömürdükleridir. Bundan dolayı, 20'inci yüzyılın ortasına gelindiğinde bile, bir küçük zengin grubunun dışında, Küba halkı büyük çoğunluğu ile fakirliğe adeta mahkum bulunuyordu. Dolayısıyla, Küba halkının, gerek bu diktatörlere, gerek Amerika'ya karşı tepkileri eksik olmamış ve zaman zaman ayaklanmalar patlak vermiştir.

Fidel Castro'nun Batista diktatörlüğünü yıkmak için başlattığı harekete 26 Temmuz Hareketi denir ve Castro daha 1953 yılında bir garnizona düzenlediği saldırı ile işe başlamak istemiş ise de, başaramamış ve bir çok arkadaşı ölmüştür. Kendisi ise yakalanmış ve idam edilecekken, Batista'nın affına uğrayarak hapse mahkum olmuştur. Bir süre sonra hapisten çıkarılmış ve Meksika'ya sürülmüştür. Batista'yı devirme planlarını ve Küba için düşündüğü siyasi sistemi de bu dönemde kafasında geliştirmeye çalışmıştır.

Nihayet 1956 yılında bir kısım kuvvetlerle Küba'ya çıkarak harekete yeniden başlamıştır. Bu hareketin iki karakteristiği vardır. Biri önce köyden başlayıp, hareketin köyden şehire doğru gelişmesi, yani esas itibariyle köylüye dayanma, ikincisi de şehir terörizmi yerine, doğrudan doğruya silahlı mücadeleye girişmesidir.

Mücadele uzun sürmüştür ve hareketin komünizmle bir alakası olmamıştır. O kadar ki Küba komünistleri, Castro'nun teşebbüsünü Marksizm-Leninizm'in taktik ve stratejisine aykırı gördükleri için, bir süre Castro'yu desteklememişler ve onu tenkit de etmişlerdir. Onlara göre mücadele kırsal alandan ve köylüden değil, şehirden ve işçiden başlamalıydı. Küba komünistlerinin bu görüşünü Sovyetler de paylaşmışlardır. Bu sebeple, Küba komünistleri Castro'yu ancak 1958 Şubatından itibaren, o da kısmen olmak üzere desteklemişlerdir.

Castro dağlarda ve kırsal alanda yürüttüğü mücadeleyi başarıya ulaştırarak 8 Ocak 1959 da gerillalarının başında başkent Havana'ya girdi. Bu başarıda, halkın Batista diktatörlüğünden yılmış olmasının büyük rolü olmuştur. Hele Castro'nun hareketi genişledikçe, Batista'nın halka yaptığı zulüm de artmıştır.

Fidel Castro 16 Şubat 1959 da ilk hükümetini kurdu ve kendisi de Başbakan oldu. Fakat Küba komünistlerinden kimseyi kabineye almadı. O kadar ki, Sovyet Rusya, Castro Havana'ya girdikten iki gün sonra, 10 Ocakta, Castro rejimini resmen tanıdığı halde, Castro Sovyetleri tanıma yoluna gitmedi. "Ben Komünist değilim" diyordu. Fakat komünistlerin, yani Sosyalist Halk Partisi'nin faaliyetini de serbest bırakmıştı. Castro sağ ile sol arasında bir yer almaya çalışıyordu.

Castro 1959 Nisanında, Washington'daki Milli Basın Kulübü'nün davetlisi olarak Amerika'ya geldi. 20 Nisanda bu Kulüp'te yaptığı konuşmada "Biz her türlü diktatörlüğe karşıyız... Komünizme karşı olmamız da bundandır" dedi. New York'taki bir konuşmasında da şöyle diyordu: "Ne hürriyetsiz ekmek ve ne de ekmeksiz hürriyet. Ne kişi diktatörlüğü, ne de sınıf diktatörlüğü. Terörsüz ve ekmekli hürriyet. İşte bu hümanizm'dir".

Bununla beraber Amerika'nın daha ilk günden itibaren Castro ya güvenmediği ve müspet bir yaklaşım içinde olmadığı görülüyor. Castro'nun komünistlerin faaliyetini serbest bırakması, Castro hakkındaki şüpheleri arttırdığı gibi, Amerika, Castro'dan örnek alarak diğer Latin Amerika ülkelerinde de ayaklanmaların çıkmasından ve istikrarın bozulmasından endişe ediyordu. Nitekim, Castro'nun zaferinden kısa bir süre sonra Dominik Cumhuriyeti'nde de komünistler harekete geçti.

Küba'da halkın çok büyük kısmı fakir olduğu için, Batista'nın devrilmesinden sonra Castro'dan bir takım beklentileri vardı. Castro bu beklentilere bir cevap olmak üzere 17 Mayıs 1959 da Tarım Reformu Kanunu'nu çıkardı. Tabii bu kanun büyük toprakların kamulaştırılmasını öngörmekteydi ve dolayısıyla Amerikan vatandaşlarının sahip olduğu büyük şeker kamışı plantasyonları da kamulaştırıldı. Bu kamulaştırma hadisesi ve kamulaştırma bedellerinin ödenmesinde Castro'nun ağırdan alması, Amerika'nın Castro hakkındaki şüphelerini kuvvetlendirdiği gibi, Castro ile Amerika arasındaki münasebetlerin giderek bozulmasına sebep oldu.

Diğer taraftan, Castro'nun bazı arkadaşları bu tarım reformu kanununa karşı çıktılar. Bunun üzerine Castro bütün mutedil unsurları kabineden çıkardı ve bunların yerine sol unsurları getirdiği gibi, bir yandan da Sosyalist Halk Partisiyle yakın münasebetler kurmaya başladı. Bu ise, Castro'nun komünizme kayması idi. Bu gelişmeden Sovyetler çok memnun olurken, Amerika'nın da Castro'ya karşı tutumu iyice sertleşmeye başladı.

Bu durum karşısında nihayet Sovyetlerin beklediği an gelmiş oluyordu ve fırsatı kaçırmayıp harekete geçmeye karar verdiler. Sovyetler Birliği Başbakanı Birinci Yardımcısı Anastas Mikoyan 4-14 Şubat 1960 tarihleri arasında Küba'ya on günlük bir ziyaret yaptı. Bu ziyaret sırasında Küba basını, milletlerarası dengenin artık çok değiştiğinden söz edip Sovyetler Birliğini ve Çin'i göklere çıkardı. Yine bu ziyaret sırasında, Küba ile Sovyetler Birliği arasında bir anlaşma da imzalandı. Bu anlaşma ile Küba ile Sovyetler Birliği arasında diplomatik münasebetler kuruluyordu. Ayrıca, Sovyetler Küba'dan 1960-1964 yıllarında 4.5 milyon ton şeker alacaklar ve Küba'nın Sovyet Rusya'dan makina ve teçhizat alması için % 2.5 faizli 100 milyon dolar kredi açacaklardı. Küba'nın şeker için yeni bir pazar bulması şekerin esas alıcısı olan Amerika'nın Küba üzerindeki baskısını da hafifletmiş olacaktı. Yani Küba, kendisini şeker dolayısıyla Amerika'ya olan bağımlılıktan kurtarmaya başlıyordu. Buna karşılık bir Havana-Moskova köprüsü kuruluyordu.

1960 yılı içinde Moskova-Havana köprüsü her gün biraz daha güçlendi. 1960 yılının Kasım ve Aralık aylarında, Binbaşı Ernesio Che Guevara başkanlığında bir Küba heyeti Moskova'yı ziyaret ederek, yeni bir takım ekonomik ve ticari anlaşmalar imzalandı. Yayınlanan bildiriye göre, eğer Amerika Küba'dan yaptığı şeker ithalatını tamamen kesecek olursa Sovyet Rusya 2.700.000 ton daha şeker alacaktı.

Bildiriye böyle bir hususun konmasının sebebi vardı. Zira, 1960 yılının ortalarından itibaren Amerika Küba'dan yaptığı şeker ithalatını kısmaya başladı ve böylece Amerika-Küba münasebetleri 1960 yılı içinde iyice bozuldu.

1960 Kasımında yapılan Amerika Başkanlık seçimini Demokrat Parti adayı John F. Kennedy kazandı. Kennedy'nin Küba meselesi ile ilgili ilk işi, Castro komünizminin Latin Amerika'nın diğer ülkelere bulaşmasını önlemek amacı ile, 13 Mart 1961 de Gelişme İttifakı sistemini ortaya atmak oldu. Bu, Latin Amerika ülkelerinin ekonomik kalkınmalarını hızlandırmak için Kennedy'nin ortaya attığı bir yardım programı idi. Küba bu programa katılmadı. Lakin 1961 yılının Mart-Aralık dönemini kaplayan ilk dokuz ay içinde, Amerika'nın 18 Latin Amerika ülkesine yaptığı yardım 908 milyon dolar olmuştur.

Fakat Kennedy'nin "yapmak zorunda kaldığı" **ikinci iş** ise, Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı'nın (CIA) Castro'yu devirmek için bir planı uygulamak olmuştur. Buna göre, Küba'dan kaçıp Amerika'ya sığınan Kübalı Castro aleyhtarı mülteciler aylarca askeri kamplarda eğitim yaptırılarak Küba'ya bir çıkarma için hazırlanmışlardı. CIA'nın istihbaratına göre, bu Kübalılar Küba'ya çıkarılır çıkarılmaz, Küba halkı Castro'ya karşı ayaklanarak bu kuvvetlerle birleşecekler ve bu suretle Castro kolaylıkla devrilecekti. Çıkarma "Domuzlar Koyu" denen bir yere yapılacaktı.

CIA'yi böyle bir teşebbüse ve Başkan Kennedy'yi de böyle bir teşebbüsü kabule sevk eden sebep, şüphesiz, Küba'nın Sovyet Rusya ile geliştirdiği münasebetler ve 1960 yılının ortalarından itibaren Küba basınının şimdi Amerika'ya karşı Sovyet füzelerinden söz etmesiydi.

1960 Haziranında Kruşçev'in bir Kübalı gazeteciye verdiği mülakatta, Sovyet Rusya'nın gerekirse Küba'yı füzelerle dahi koruyabileceğinden ve fakat Sovyetlerin Küba'ya füze yerleştirmeye ihtiyaçları olmadığından söz etmesiydi. Kruşçev'in bu sözleri Küba basını tarafından bundan sonra, Amerikan aleyhtarlığının bir dayanağı olarak kullanılacaktır.

Buna karşın 1960 Ekiminde Amerika'nın Küba'yı istilaya hazırladığı söylentileri çıktı. Bunun üzerine Kruşçev yine Kübalı gazetecilere verdiği bir demeçte, böyle bir şey olursa Sovyet Rusya'nın Küba'yı "silahla" savunacağını söyledi. Fakat bu ifade Kübalılar tarafından füzelerin kullanılacağı şeklinde değerlendirildi.

Küba'yı istila konusunda Kennedy'nin kararını kesinleştiren unsurlardan biri de bu durumdu.

Nikaragua'dan kalkan Amerikan B-26 bombardıman uçakları 15 Nisan 1961 günü Küba havaalanlarını bombardıman etmeye başladı. Guatemala'dan gemi ile yola çıkarılan Kübalı mültecilerden meydana gelen kuvvetler de 17 Nisan'dan itibaren Domuzlar Koyu'na çıkarılmaya başlandı. Lakin hareket tam bir fiyasko oldu. Hiç bir Kübalı bu kuvvetlerin yardımına gelmediği gibi, Castro kuvvetleri üç gün içinde çıkarma kuvvetlerinden 300 kadar insanı öldürdü ve 1100 kadar kişiyi de esir aldı. Kennedy'nin korktuğu başına gelmişti. Fakat, CIA'ye çok kızmasına rağmen, sorumluluğu tamamen kendi üzerine aldı. Kennedy, "Zafer'in yüz tane babası vardır; fakat hezimet yetimdir" diyordu.

Sovyetler Amerika'nın bu "hezimet"ini sömürerek Küba nezdinde yeni puanlar kazanma fırsatını kaçırmadı. Kruşçev 18 Nisanda Başkan Kennedy'ye gönderdiği mesajda, Küba'ya karşı girişilen bu "caniyane istila"nın durdurulmasını istiyor ve durdurulmadığı takdirde, Sovyet Rusya'nın "diğer ülkelerle birlikte" gereken tedbirleri alacağını bildiriyordu.

Kruşçev'in bu ifadesi, her şeye rağmen Sovyetlerin Küba meselesinde fazla ileri gitmekten kaçındığını gösteriyordu. Bu sebeple, Başkan Kennedy'nin 18 Nisan akşamı verdiği cevap, Amerika'nın Küba'yı istila niyeti olmadığını fakat Batı yarımküresine dışardan vuku bulacak müdahale halinde, Amerika'nın Latin Amerika ülkelerine karşı üzerine aldığı taahhütleri yerine getireceğini bildiriyordu. Bu ifade, aynı zamanda Küba'yı savunmak gibi bir amaçla Sovyetlerin yapacağı bir müdahaleye karşı da bir uyarma idi.

Bununla beraber, Amerika'nın Castro'yu devirme teşebbüsü Küba liderini daha da sola itti ve Castro 1 Mayıs 1961 de yaptığı konuşmada Küba'yı bir "**sosyalist devlet**" olarak ilan etti. Kruşçev daha sonra, Castro'yu bir komünist olarak görmek istediğini belirttiği zaman da Castro kendisinin bir komünist olduğunu söyleyecektir. Bu ise, Küba'nın Sovyet Rusya tarafından yeni bir değerlendirmesine sebep olacak ve bu değerlendirme sonunda da Sovyetler 1962 yılı başında Küba'ya füze yerleştirmeye başlayacaklardır.

Küba bu şekilde Moskova'nın bir uydusu haline gelirken, Amerika da Küba'ya karşı tutumunu sertleştiriyordu. Amerika Küba'dan yaptığı şeker ithalatını 1 Aralık 1961'den itibaren sıfıra indirirken, 3 Şubat 1962'den itibaren de Küba ile her türlü ticari münasebeti kesti.

1962 yılı, Küba'nın her gün biraz daha Sovyetler'in koynuna girdiği ve buna karşılık Amerika ile münasebetlerin de aynı derecede gerginleştiği bir dönem olmuştur. Bu sebeple, 1962 Eylülünde Moskova'ya yaptığı ziyaret sırasında "Che" Guevara, Sovyet Rusya'nın Küba'ya "emperyalist çevrelerin tehditlerini" "karşılayabilecek" silahlar vermeyi kabul ettiğini söylediği zaman, Başkan Kennedy, sahip oldukları bilgilere göre, Küba'da "saldırgan" silah bulunmadığını, aksi takdirde "en vahim problemler ortaya çıkabileceğini" söylemiş, bunun üzerine de Sovyetler yaptıkları açıklamada, kendi füzelerinin o kadar güçlü olduğunu ve bu sebeple de Sovyet Rusya'nın sınırları dışında herhangi bir üsse ihtiyaçları olmadığını ifade etmişlerdir.

Halbuki U-2 uçaklarının Ağustos ayından itibaren Küba üzerinde yaptıkları uçuşlarda, füze üslerinin bulunduğu tesbit edilmesi üzerine Başkan Kennedy 22 Ekim 1952 akşamı Amerikan radyo ve televizyonlarında yaptığı konuşmada, Küba'ya Sovyet füzelerinin yerleştirilmiş olduğunu ve **bu füzelerin kuzeyde Hudson körfezi ile güneyde Lima'ya kadar olan bir alanı vurabileceğini, bunun ise bütün Amerika kıtalarının barış ve güvenliğine yöneltilmiş açık bir tehdit olduğunu** ve bu sebeple bu füzelerin sökülmesini istedi.

Kennedy ayrıca, Küba'nın "karantina"ya alınacağını da ilan ediyordu ki, bunun manası Küba'nın abluka altına alınması demekti. Nitekim 24 Ekim'den itibaren Amerikan II'inci Filo'suna ait 19 savaş gemisi, Küba kıyılarını 800 Km. çapında bir çember üzerinde ablukaya aldı. Küba'ya giden bütün gemiler kontrolden geçecek ve silah taşıyanlar geri çevrilecekti. Kontrolü kabul etmeyen ve Küba'ya gitmekte ısrar edecek gemilere karşı gerektiğinde kuvvet kullanılacaktı.

Bu sırada 25 kadar Sovyet gemisi Küba istikametinde Atlantikte seyretmekteydi.

Sovyetler Amerika'nın bu tutumuna karşı onlar da sert bir tutum aldılar. Hatta barışı tehdit ettiği gerekçesi ile Amerika'yı Güvenlik Konseyi'ne şikayet ettiler. Konsey'de Sovyet ve Amerikan delegeleri arasında sert tartışmalar oldu. Sovyetler de yumuşayacak gibi görünmüyordu.

Küba ise, bir Amerikan istilasına karşı askeri hazırlıklara geçti ve ihtiyatları silah altına çağırdı. Atmosfer o kadar gergindi ki, bütün dünya her an bir çatışmanın çıkmasını beklemeye başladı. Bir çatışma ise, üçüncü dünya savaşı demektir. Onun için Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafları uzlaştırmak ve yatıştırmak için büyük çaba harcadı.

Sovyetler Amerika'nın kararlılığını görünce, yavaş yavaş yumuşamaya başladılar. Bir defa, abluka üzerine, 12 Sovyet gemisi rota değiştirdi. Diğerleri ise Amerikan savaş gemilerinin kontrolüne itiraz etmediler. Bu ilk işaret oldu.

Bunun arkasından, 27 Ekimde Sovyetler, Küba'daki Sovyet füzelerinin sökülmesini kabul edebileceklerini, buna mukabil Amerika'nın da Türkiye'deki Jüpiter füzelerini sökmeleri gerektiğini bildirdiler. Bu şart Amerika tarafından kabul edildi, çünkü Jüpiter füzeleri artık demode olmuştu.

Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesi ise, Türkiye'de kırılganlık yaratmıştır. Amerika'nın gerektiğinde veya Sovyetlerle bir pazarlık söz konusu olduğunda, Türkiye'yi feda edebileceği gibi bir his ve şüphe uyanmıştır. 1964 Kıbrıs buhranı sırasında Başkan Johnson'un Türkiye'ye karşı takındığı tavır ise, bu şüpheleri daha da kuvvetlendirecek ve Amerika Türkiye'yi feda etmeden Türkiye kendisi Sovyetlerle münasebetlerini yumuşatmak için harekete geçecektir.

Karşılıklı füze sökümünün kabulü ile Küba Buhranı atlatılmış oluyordu. Fakat her iki taraf da şunu gördü ki, barış pamuk ipliği ile bağlı idi. Küçük bir dikkatsizlik veya fevri bir hareket halinde barıştan savaşa geçivermek işten bile değildi. Bunu önlemenin ve barışı kuvvetlendirmenin çaresi ise silahsızlanma ve bilhassa nükleer silahların kontrol altına alınması idi.

Kruşçev 28 Ekimde Kennedy'ye gönderdiği mesajda bu hususa değinmiş ve Kennedy de aynı gün verdiği cevapta, Kruşçev'in düşüncelerini aynen paylaştığını, nükleer silahların yayılmasını önlemek ve silahsızlanma tedbirleri için çalışmak gerektiğini bildiriyordu. Böylece, **Küba buhranı detant'a giden yolun kapısını da aralamıştı.**

Nitekim, 20 Haziran 1963 de, Kremlin ile Beyaz Saray arasında, bilhassa buhran zamanlarında yanlış anlamaların önlenmesi amacı ile bir "Kırmızı Telefon" hattı kuruldu. Bu telefon ile, iki devletin liderleri doğrudan doğruya konuşabileceklerdi. "Kırmızı Telefon" anlaşmasının arkasından 5 Ağustos 1963'de de Amerika, Sovyet Rusya ve İngiltere arasında, yeraltı denemeleri hariç, karada, havada ve denizde yapılan nükleer denemelerin durdurulmasına ait anlaşma imzalandı.

Küba buhranı bizatihi Küba üzerinde de menfi bir tesir yaptı. Bir bakıma Türkiye ile Küba aynı psikolojik duruma girdi. Jüpiter füzelerinin sökülmesi nasıl Türkiye'de Amerika hakkında bir "güvenilirlik" konusunu ortaya çıkardı ise, Sovyetlerin Küba'daki füzeleri geri sökmesi de, Castro'da Moskova'ya güvenilip güvenilemeyeceği şüphesini uyandırmış ve Moskova'ya karşı mevcut olan Pekin alternatifini kullanarak, 1962'den sonra Çin'e yaklaşımaya başlamıştır.

Fransa'nın NATO'dan Uzaklaşması

Batı Bloku içinde 1960'ların en mühim hadisesi, Fransa'nın 1966 yılında NATO'nun askeri entegrasyonundan çıkarak NATO ile bağlarını ehemmiyetli ölçüde zayıflatmasıdır. Hadisenin kökeninde de Gaulle'nin deyimi ile bağımsızlık politikasının olması, Batı Bloku'nun dayanışmasında şüphesiz bir sarsıntı, bir çatlak meydana getirmekte idi.

Fransa'nın "bağımsız" politikası; 1958 de V. Cumhuriyet Fransa'sının başına geçen de Gaulle ile başlar.

Franso II'inci Dünya Savaşı'ndan sonra, iç politika istikrarsızlıklarının yanında, dışarda iki sömürge problemi ile karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan biri Hindi Çini meselesi idi. Bu meseleyi Fransa, bu topraklardan çekilmek suretiyle 1954 yılında halletti. Fakat, Hindi Çini meselesi biter bitmez. hemen arkasından, 1954 Kasımından itibaren, Cezayir sömürgesi bağımsızlık için ayaklandı.

Fransa'nın Kuzey Afrika'da üç sömürgesi vardı: Tunus, Cezayir ve Fas. Fransa Tunus ve Fas'a 1956 da bağımsızlık verdi. Çünkü, zaten Tunus'a 1882 de ve Fas'a 1904 de yerleşmişti ve bu iki ülke üzerinde "himaye" rejimine sahip olduğu için, her ikisi de bir dereceye kadar bir bağımsızlık statüsüne sahipti. Lakin Cezayir'in durumu bunlardan çok farklı idi. Fransa, Osmanlı Devleti'nin toprağı olan Cezayir'i 1830 da işgal etmiş ve burasını tam bir sömürge olarak idare etmişti. Bu sebeple de sanki Fransa Cezayir ile adeta bütünleşmiş idi. Dolayısıyla, Fransa Cezayir'in bağımsızlığını kolay kolay kabullenmek istemedi. 1954 Kasımından itibaren Cezayir mücahitleri ile Fransa arasında silahlı mücadele başladı. 1958 yılı geldiğinde, Fransa bu mücadelenin kendisi için sonuç vermeyeceğini anlayınca, Cezayir Milli Kurtuluş Cephesi ile anlaşmak istedi. Fakat bu sefer de, Cezayir'deki Fransız subayları Fransa'nın karşısına çıktılar. Bunların lideri General Salan idi. Bunlar Fransa'nın Cezayir'den çekilmesine karşı idiler. Neticede bu subaylar Fransız hükümetine karşı ayaklandılar. Fransa'nın kendi içi de karıştı. Bu güç ve karışık durumda Fransızlar köşesine çekilmiş bulunan II'inci Dünya Savaşı kahramanı General Charles de Gaulle'ü işbaşına çağırdılar. De Gaulle 1958 de V'inci Cumhuriyet Anayasası denen yeni bir anayasa ile "başkanlık" (Presidentiel) sistemine benzer bir sistem kurdu ve Fransız parlamentosu tarafından da cumhurbaşkanlığına seçildi.

De Gaulle ile beraber Fransa'nın dış politikasında yeni bir dönem açılıyordu. De Gaulle'ün 1958'den itibaren tatbiki ve gerçekleştirmeye çalıştığı dış politikanın esasları şu şekilde belirtilebilir:

1) Evvela, milletlerarası politika düzeni "iki kutuplu" olmaktan, yani Birleşik Amerika ile Sovyet Rusya gibi iki "süper devlet"e dayanmaktan çıkarılmalıdır. Böyle ikili bir sistem hem Fransa'nın ve hem de Avrupa'nın güvenliğine ters düşmektedir. Bu iki büyük devletin çalışması veya işbirliği, hem Fransa'nın ve hem de diğer devletlerin güvenliğinin de kaderini tayin etmektedir. Milletlerarası münasebetlere bu iki sistem hakim olduğu için, küçük devletler de bunlardan birine katılmak zorunda kalmakta ve dolayısıyla siyasi bağımsızlıklarından da çok şey kaybetmektedirler.

2) Bilhassa bu ikili sistemin Avrupa'da hakim olmasına da son verilmelidir. De Gaulle'e göre Avrupa'nın bir yarısı Amerika'nın ve diğer yarısı da Sovyetlerin nüfuzu altındadır. Bu sebeple, Amerika Batı Avrupa'dan, Sovyet Rusya da Doğu Avrupa'dan elini çekmeli ve Avrupa kendi şahsiyetini bulmalıdır. Avrupa bu iki süper-devletten yakasını kurtarıp, "Avrupalı bir Avrupa" olmalıdır. Diğer yandan, bu Avrupa'nın dengesi Sovyet Rusya ile Fransa'ya dayanmalıdır. Fransa'nın bunu yapabilmesi için de bir an önce kendi bağımsız nükleer gücüne sahip olması gerekir.

3) Fransa eski "büyüklüğü"nü tekrar kazanmalıdır. Bunun temel şartı ise, Fransa'nın büyük kuvvetler karşısında bağımsızlığını korumasıdır. Fransa şu veya bu ittifaka da dahil olsa bile, yine de bu ittifak içinde bağımsızlığını korumalıdır.

4) Bütün bu söylenenleri Fransa'nın gerçekleştirebilmesi için, kendi "milli savunmasını kurması gerekir. Bu "milli savunmanın temel unsuru ise, Fransa'nın kendi nükleer gücü olmalıdır. Fransa kendi nükleer gücüne sahip olmak zorundadır. De Gaulle buna, Fransa'nın kendi "vurucu gücü" (force de frappe) diyordu. Nükleer silahlar konusunda da Gaulle'ün inancı şuydu: "Başkaları sahip iken, bir büyük devlet bunlara sahip değilse, kendi mukadderatına da hakim değil demektir. Kısacası De Gaulle'e göre, büyük devlet olmanın da, bağımsız dış politikanın da, çok kutuplu bir milletlerarası politika düzeni yaratmanın da temel şartı "Nükleer güç" idi.

de Gaulle, İngiltere'nin Amerika'nın dümen suyundan çok fazla gittiğini görünce, İngiltere'ye karşı da cephe almış ve İngiltere'nin Ortak Pazar'a girme teşebbüslerini 1963 ve 1967 de olmak üzere iki defa veto etmiştir. Yani, de Gaulle İngiltere'yi Avrupa içine almak istememiştir.

De Gaulle'ün bu esasları ihtiva eden dış politika felsefesi tatbikatta dört safhadan geçmiştir;

Birinci safha, 1958'den itibaren NATO içinde Fransa'nın rolünü ve sesini yükseltme çabası olmuştur. Bunun içinde de Gaulle, NATO içinde bir Amerika-İngiltere-Fransa sacayağını kurmak istemiş fakat başaramamıştır. Çünkü de Gaulle nükleer silahların, kullanılmasında Amerika'dan başka İngiltere ve Fransa'nın da veto hakkı olmasını istemiştir ki, ne Başkan Eisenhower ve ne de Kennedy bunu kabule yanaşmadılar.

İkinci safhada ise de Gaulle, Ortak Pazar'dan hareketle bir Avrupa Birliği kurmak ve NATO'yu münhasıran Avrupa Birliği üzerine oturtmak istemiştir. Bu suretle Amerika'nın NATO üzerindeki tesiri ve hakimiyeti azaltılacaktı. Fakat bu da mümkün olmadı ve de Gaulle, Amerika'nın NATO'daki hakimiyetine karşı adeta savaş açtı. NATO'nun çok fazla "entegre" hale geldiğinden ve savunma konusunda üyelerin milli egemenlik haklarına kısıtlamaya başladığından şikayet etti.

1965 de başlayan **Üçüncü safhada** da, Avrupa'da Sovyet tehdidinin artık azaldığını ileri sürerek, Sovyet Rusya ve Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkelere yanaşmaya başladı. **Düşüncesi "Atlantik'ten Urallara bir Avrupa" kurmak ve "Pan-Avrupa güvenliği"ni gerçekleştirmektir.**

Bunun için önce NATO ile bağlarını koparması gerekiyordu ki, bunu da 1966 Martında yaptı. Mart başında Amerika ve diğer NATO üyelerine gönderdiği notalarda, NATO Başkomutanlığı emrindeki Fransız askeri kuvvetlerinin geri çekileceği bildirildi ve NATO Başkomutanlık karargahı dahil bütün NATO üs ve tesislerinin Fransız topraklarından çekilmesi istendi. 29 Martta yapılan açıklamada da, Almanya'da bulunan iki tümenlik kuvvet ile hava filolarının bu ülkeden geri çekileceği açıklandı. Bunların arkasından da Fransa'daki Amerikan üslerine ait beş anlaşma da feshedildi. De Gaulle nihayet NATO ile bağları koparmıştı. Fransa NATO'dan çıkmıyor, ancak askeri kanadından çekiliyordu. Yoksa Fransa'nın NATO üyeliği devam ediyordu. Fakat, NATO bir siyasi organizasyondan fazla bir askeri ittifaktı. Bir savunma sistemi idi. Fransa'nın çekilmesi bu nedenle önemlidir.

Belirtmelidir ki, de Gaulle NATO ile bağlarını iyice azaltırken, bazı dayanaklara artık sahip bulunuyordu. Zira Fransa 1 Mayıs 1962 günü kendisinin yapmış olduğu 60 kilotonluk ilk atom bombasını Büyük Sahra'da patlatmış ve 1963'den itibaren bu bombaların üretimine geçmişti. Yine 1963'den itibaren Fransa Mirage-IV denen ve bir atom bombası taşıyabilen uçakların da üretimine başlamıştı. Bu uçakların hızı o sırada 2.2 Mach olup 26.000 fite çıkabiliyorlar ve uçuş mesafeleri 2.500 mildi.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, de Gaulle nükleer bomba yapma meselesine o kadar ehemmiyet veriyordu ki, Amerika'nın nükleer silahsızlanma konusundaki her teşebbüsünü, Fransa'nın nükleer güç olma çabalarını önlemek için hazırlanmış bir oyun olarak görmekteydi. Bundan dolayı da, 5 Ağustos 1963'de Amerika, Sovyet Rusya ve İngiltere arasında imzalanan nükleer denemelerin durulması anlaşmasını imza etmediği gibi, 1 Temmuz 1968 de Washington'da Birleşik Amerika, Sovyet Rusya, İngiltere ve 53 devlet tarafından imzalanan Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşmasını imzalamayı reddetti.

De Gaulle politikasının **dördüncü safhası'nda** 1968-1969 yılları mühimdir. De Gaulle 1969 Nisanında işbaşından ayrıldı ancak ayrılmadan önce politikasının başarısızlığını da gördü. 1968 Ağustosunda Çekoslovakya'nın Sovyet Rusya tarafından işgali ve Fransa ağır ekonomik sıkıntılar içine düştü gibi.

Kendisinden sonra gelen Georges Pompidou, Giscard d'Estaing ve sosyalist François Mitterand bu hatayı ve gerçekleri gördükleri için NATO'nun askeri kanadına dönmeseler bile, gerek Amerika ve gerek NATO ile dayanışmaya tekrar ağırlık vermeye başladılar.

NATO'nun Güney-Doğu Kanadında Çatlama

Fransa'nın, NATO'nun askeri kanadından çekilmesi Batı blokunun bütünlüğü için mühim bir hadise, bu bütünlük içinde bir nevi bir çatlama idi. Fransa'nın takibe başladığı "**bağımsız**" politika bir yanda, askeri entegrasyondan çıkması NATO'nun bütün savunma planlarının değiştirilmesini gerektirdi. Mamafih de Gaulle'ün 1969 Nisanında işbaşından ayrılması ve askeri planların da yeniden düzenlenmesi, uzun bir süre almadı.

NATO'nun güney-doğu kanadında, 1964'ten itibaren Kıbrıs meselesi dolayısıyla Türkiye ile Yunanistan arasında patlak veren gerginlik, bu kanadın 20 yıldır iş yapamaz halde kalmasına sebep olmuştur. Türk-Yunan çatışmasının NATO üzerindeki tesirleri, Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından çekilmesinden çok daha derin olmuştur.

Fransa NATO ile bağlarını gevşetmeye başladığı sırada, Avrupa'daki Doğu-Batı münasebetlerinde de bir yumuşama başlamıştı ve Avrupa "detente"a doğru ilk adımlarını atıyordu. 1964'ten itibaren ortaya çıkan Türk-Yunan gerginliğine ve NATO'nun güney-doğu kanadındaki çatlamaya paralel olarak Orta Doğu buhranları da artmaya başlayacak ve bu durum Türkiye'nin önemini arttıracaktır. Lakin Batı'nın bu ehemmiyetten tam olarak yararlanması mümkün olamayacaktır. Türk-Yunan işbirliğinin gerçekleşmemesi, NATO'nun Orta Doğu gelişmeleri üzerindeki etkisine olumsuz yönde tesir edecektir.

Diğer taraftan Kıbrıs meselesinin doğurduğu Türk-Yunan gerginliği, Türk-Amerikan ilişkilerine de tesir etmiştir. Kıbrıs meselesi Türk-Amerikan ilişkilerinin de yapı ve mahiyet değiştirmesine sebep olmuştur. 1964 Haziranında Amerika Cumhurbaşkanı Johnson'ın Türkiye Başbakanına gönderdiği manasız ve sert mektup, Türkiye'yi, Sovyetler Birliğine yaklaştırmaya ve bu ülke ile ilişkilerine yeni bir şekil vermeye sevk etmiştir. Onun içindir ki, 1965'ten itibaren Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki, özellikle ekonomik alanda bir sıçrama görülecektir.

CUMHURBAŞKANLIĞI
GENEL GÖRÜŞEL ARŞİVİ
Yer No: 4/5-3
İş No: _____
Doğru No: _____
Fidat No: 5464-6

Gizlidir

Sayın Bay Başbakan,

Türkiye Hükümetinin, Kıbrıs'ın bir kısmını askerî kuvvetle işgal etmek üzere müdahalede bulunmak hususunda karar vermeyi tasarladığı hakkında Büyükelçi Hare vasıtasıyla sizden ve Dışişleri Bakanınızdan aldığım haber beni ciddi surette endişelendirmektedir. En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki, geniş çapta neticeler tevhit edebilecek böyle bir hareketin Türkiye tarafından takip edilmesini, Hükümetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile kabili telif addetmiyorum. Benim görüşlerimi öğrenmek üzere kararınızı bir kaç saat tehir etmiş olduğunuzu Büyükelçi Hare bana bildirdi. Sizden şahsen sorarım : yıllar boyunca Türkiyeyi en sağlam şeklide desteklediğini ispat etmiş olan Amerika gibi bir müttefike, Hükümetinizin, geniş neticeleri olan tek taraflı bir kararı bildirmesinin doğru olduğuna hakikaten inanıyor musunuz Binaenaleyh, böyle bir harekete girişilmeden önce Birleşik Amerika Devletleri ile tam istişarede bulunmak mesuliyetini kabul etmenizi sizden evvelâ rica etmeliyim.

1960 tarihli Garanti Andlaşması ahkâmı gereğince böyle bir müdahalenin meşru olduğu kanaatinde olduğunuz intibahındayım. Bununla beraber, Türkiye'nin bahiskonusu müdahalesinin, Garanti Andlaşması sarahaten men'edilen bir hal suretini, yani Ada'nın bir nevi taksimini gerçekleştirmek için yapılmış olacağı hususunda ^{ki kanaatiniz} mutabık kaldığımızı dikkatinizi çekmek zorundayım. Ayrıca sözkonusu Andlaşma ,garantör Devletlerin aralarında danışmalarını emirdir. Birleşik Amerika, bu durumda danışma imkânlarının hiç bir suretle tüketilmediği ve dolayısıyla tek taraflı harekete geçmek hakkının mahfuz tutulduğunun henüz ileri sürülemeyeceği kanaatindeyim.

Son olarak, Bay Başbakan, harp ve barışın en ciddi meselelerini vazetmiş bulunduğumuzu size bildirmek zorundayım. Bu meseleler Türkiye ve Birleşik Amerika arasındaki iki taraflı münasebetlerin hududunu pek aşmaktadır. Bu meseleler, sadece Türkiye ve Yunanistan arasında bir harbi muhakkak olarak münker kılmakla kalmayacak, fakat Kıbrıs'a tek taraflı bir müdahalenin doğuracağı, önceden kestirilemeyen neticeler sebebiyle, daha geniş çapta muhasematı tevhit edebilecektir. Siz, Türkiye Hükümetinin Başbakanı olarak vazife ve mes'uliyetlere sahipsiniz; benim de Birleşik Amerika Başkanı olarak mes'uliyetlerim var. Bu sebeple en derin dostluk içinde size şunu bildirmek isterim ki, bizimle yeniden ve en geniş şekilde istişare etmeksizin böyle bir harekete tevessül etmeyeceğinize ~~ve~~ dair bana taahhüt vermediğiniz takdirde, Büyükelçi Hare'a meselerin gizli tutulması hususundaki talebinizi kabul edemem ve NATO Konseyi ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin soilen toplantıya çağırılmasını istemek zorundayım. Bu durum hakkında şahsen sizinle görüşebilmemizin mümkün olmasını isterdim. Maatessüf, mevcut Anayasa hükümlerimizin icabı yüzünden, Birleşik Amerika'dan ayrılamamak durumundayım. Teferruatlı müzakereler için siz buraya gelebilirseniz bunu memnuniyetle karşılarım. Genel barış ve Kıbrıs meselesinin akli selim ve sulh yoluyla halli hususlarında sizinle benim çok ağır bir mes'uliyet taşımakta olduğumuza eminim. Bu itibarla, siz ve ben en geniş manasında ve en samimi şekilde istişarelerde bulunmadıkça, sizinle meslekdaşlarınızın düşünmekte olduğunuz her türlü kararları geri bırakmanızı rica etmekteyim.

Hürmetlerimle

Lyndon B. Johnson

CUMHURBAŞKANLIĞI
GENEL GÖRÜŞEL ARŞİVİ
Yer No: 4/5-3
İş No: _____
Doğru No: _____
Fidat No: 5464-10

1963-1964 Kıbrıs buhranı bir bakıma Türk dış politikasını "Çok Kutupluluğa" doğru itmiştir demek yanlış olmaz.

1967 Kıbrıs buhranı, Türk-Amerikan münasebetlerine fazla tesir etmemiş ise de, Türk-Yunan münasebetleri için yeni bir darbe olmuştur. Türk-Yunan münasebetlerinin bozulması 1967 buhranında bir merhale daha ileriye gitmiştir.

Fakat 1974 Kıbrıs buhranı hem Türk-Yunan ve hem de Türk-Amerikan münasebetlerine en ağır darbelerini indirmiştir. Hele Amerika'nın 1975'ten itibaren üç yıl kadar sürecektir. Bu ambargo, Türk-Amerikan münasebetlerinin çok muhtaç olduğu "güvenirlik" faktöründe çok ağır bir yara açmıştır.

1975'ten itibaren Türk-Yunan çatışmasına, kıt'a sahanlığı, kara suları ve hava kontrol sahası gibi unsurları içine alan bir "Ege Meselesi" de ilave olacaktır.

Ayrıntılarına daha aşağıda Türk Dış Politikası bölümünde gireceğimiz bu gelişmelerin, Batı'nın bütünlüğünde ve dayanışmasında ciddi sarsıntılar olduğu ve NATO'nun mühim bir parçasında esaslı bir yapı değişikliği meydana getirdiği inkar edilemez.

Yumuşamaya (Detant) Doğru Yeni Gelişmeler

Bloklarda 1960-1970 arasında meydana gelen yapı değişiklikleri şüphesiz blokların birbirlerine yaklaşmasında veya hiç değilse davranışlarında eski sertlik alışkanlıklarından vazgeçerek anlaşmazlıkları bile nispeten daha yumuşak yaklaşımlar içinde ele almalarında mühim rol oynamıştır. Tabiatıyla bu gelişmede 1962 Küba buhranının büyük tesiri vardır. Bilhassa Doğu ile Batı bloklarının, aralarındaki çatışmalara eskisinden daha farklı bakmalarında ve bu çatışma ve buhranları daha farklı ele almalarında Küba buhranı bir dönüm noktası teşkil etmiştir denilebilir.

Bununla beraber, 1960'lardan itibaren blokların dışında meydana gelen gelişmelerin de, blokların karşılıklı münasebetlerine tesir ederek yumuşamaya büyük katkı sağladıkları gibi, milletlerarası münasebetlerin yapısını da belirli bir ölçüde değiştirmeye muvaffak olduklarını da belirtmeliyiz. 1960'lardan itibaren ortaya çıkan Üçüncü Dünya, Asya-Afrika Bloku, Asya-Afrika-Latin Amerika Grubu, Tarafsızlar, Bağlantısızlar gibi deyimler, kavramlar ve hareketler bunun örnekleridir.

Diğer taraftan, şunu da kabul etmeliyiz ki, gerek bloklar arasında yumuşama teşebbüsleri, gerek çatışmaların kökeninde yatan silahlanmayı durdurma veya sınırlama çalışmaları ve nihayet, gerek bloklar dışındaki ülkelerin bloklar arası münasebetlere tesir etmek amacı ile kendi aralarında teşkilatlanma çalışmaları, 1960'ların da öncesine gider. Bu sebeple, bütün bu söylediklerimize önce oradan başlamak gerekmektedir.

Bandung'tan Bağımsızlığa

1960'ların başından itibaren, milletlerarası politikanın yeni bir faktörü olarak vuku bulan mühim hadiselerden biri de, Doğu ve Batı bloklarının dışında "Bağılantısızlık" adı ile yeni bir hareketin ve yeni bir devletler gruplaşmasının ortaya çıkmasıdır. Bu hareket, çeşitli şekillerde başlayıp geliştiği için, **Üçüncü Dünya, Asya-Afrika Bloku, Tarafsızlar veya Bağılantısızlar Bloku** gibi isimler almakla beraber, bütün bunların başlangıç noktası tektir ve bu da 1955 Nisanında Endonezya'da toplanan Bandung Konferansı'dır.

Bandung Konferansı, Hollanda'nın sömürgesi iken, 1945'ten sonra sürdürdüğü bir bağımsızlık mücadelesi sonunda, 1949'da, bağımsızlığını kazanan Endonezya'nın teşebbüsü ile, 18-24 Nisan 1955 tarihlerinde yine Endonezya'nın Bandung şehrinde toplanmış olup, Asya-Afrika Konferansı adını almıştır. Gerçekten, 1955 yılı geldiğinde Asya'da sömürge ülke hemen hemen kalmamıştır. Fakat Konferansa katılan 29 ülkeden ancak 6 Afrika ülkesi, Mısır, Habeşistan, Ghana, Liberya, Libya ve Sudan bağımsız ülkelerdi.

Konferansın amacı, **yeni bağımsızlıklarını alan Afrika ve Asya ülkelerinin, Amerika ve Sovyet Rusya gibi iki büyük nükleer güç karşısında varlıklarını korumak için bir birlik ve dayanışma sağlamaktı.** Fakat konferansa katılan 29 devlet o kadar "heterojen" yani siyasal sistem ve dış politikaları itibariyle birbirlerinden o derece farklı idi ki, Asya Devleti olarak davet edilen Türkiye bu konferansta bir bakıma NATO'nun temsilcisi iken, Çin Halk Cumhuriyeti de, Asya-Afrika devleti sayılmayan ve dolayısıyla konferansa davet edilmeyen Sovyet Rusya'nın temsilcisi durumunda idi. Öte yandan, bazı Arap devletleri (Irak, Ürdün, Lübnan ve Libya) Batı'nın görüşünü savunurken, bir kısmı da (Mısır, Suudi Arabistan, Suriye ve Yemen) gerçekten tarafsızlığı savunmuştur. Asya ülkeleri içinde Pakistan ve Seylan Batı görüşüne eğilim gösterirken, Hindistan, Birmanya ve Endonezya gerçek tarafsızlığı savunmuşlardır.

Konferansta en hararetili tartişmalar, Batı'nın temsilcisi durumunda bulunan vemilletlerarası komünizm tehlikesi karşısında tarafsızlığın tehlikelerine işaret eden Türkiye Dışışleri Bakanı Fatin Rüřtü Zorlu ile, Hindistan'ın komünist veya anti-komünist her türlü kuvvet gruplaşmasının karşısında olduğunu ve fakat NATO'nun sömürgeciliğın en güçlü koruyuculuğundan biri olduğunu ileri süren Hindistan Başbakanı Nehru arasında olmuştur.

Bandung Konferansı bu çelişkili şartlar içerisinde bir takım kararlar almıştır. Bu kararlar içinde en ağırlıklı olanı, 1954 Temmuzunda Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Chou En-lai ile Hindistan Başbakanı Nehru arasında kabul edilerek ilk defa dünyaya tanıtılmış olan "**Bariř İçinde Bir arada Yařama**"nın beş ilkesi üzerinde var olan anlaşma idi.

Bağlantısızlık: 1955 Bandung Konferansı, bir başlangıç olması ve üyelerinin karmaşık kompozisyonu dolayısıyla, Doğı ve Batı blokları karşısında yer alabilecek yeni bir anlayış ve felsefeyi hemen oluşturmamış ise de, bir hareketi başlattığı da bir gerçektir. Bu hareket, başlangıçta düşünöldüğü gibi, bir Asya-Afrika hareketi olmamış, bunun yerine, daha geniş çapta olmak üzere, milletlerarası politikada bir "**Bağlantısızlık**" akımı ortaya çıkmıştır. Bağlantısızlığın, yani hiç bir bloka veya askeri ittifaka bağı olmama hareketinin, **ilk teşkilatlanması, Yugoslavya lideri Tito ile Mısır Başbakanı Nasır'ın teşebbüsü ile 1961 yılında olmuştur**. Bu iki liderin teşebbüsü ile, 1-6 Eylül 1961 günlerinde Belgrad'da 25 tarafsız ve bağlantısız ülkenin katılması ile bir konferans toplandı. Toplantının sonunda 27 maddelik bir Deklarasyon ile, Amerika ve Sovyet Rusya'ya hitaben bir Bariř Çağrısı yayınlandı.

Deklarasyonda, her türlü koloniyalizm ve sömürgeciliğe karşı geliniyor, sömürgelerin bağımsızlık hareketlerinin desteklenmesi isteniyor, bilhassa Kongo, Angola, Cezayir'in bağımsızlık hareketleri destekleniyor, Güney Afrika Cumhuriyetindeki ırkçı ayırım mahkum ediliyor, Filistin Arap halkının tüm haklarının tanınması, yabancı üslerin kaldırılması, genel ve tam bir silahsızlanma, bütün nükleer silahların yasaklanması, büyük devletlerin en kısa zamanda bir silahsızlanma anlaşması imzalamaları ve Çin'in Birleşmiş Milletlere kabulü isteniyordu.

Bağlantısızların ikinci toplantısı, **5-10 Ekim 1964 de Kahire'de** toplanmış ve 9500 kelimelik "**Barış ve Milletlerarası İşbirliği Programı**"nı yayımlandı. Bu program, bütün ülkelerin, **nükleer silahlardan vazgeçmesini, bütün yabancı üslerin tasfiyesini, devletlerin birbirlerinin içişlerine karışmamalarını, yeni sömürgecilik ve emperyalizme karşı çıkılmasını ve bu arada da Kıbrıs'a self-determinasyon hakkının tanınmasını istiyordu.** Unutmamalı ki, bu Program'ın yayımlandığı tarihte, Kıbrıs Rumları, Türk toplumuna yaptığı saldırılar ve katliam ile Kıbrıs Cumhuriyetini fiilen sona erdirmişlerdir.

Bağlantısızların üçüncü toplantısı, "**Zirve**" toplantısı olarak, **8-10 Eylül 1970 de Zambia'nın başkenti Lusaka'da** yapıldı ve buna **54 ülke** katıldı. Zirvenin sonunda altı karar alındı ki, bunların en önemlisi "**Barış, Bağımsızlık, İşbirliği ve Milletlerarası Münasebetlerin Demokratizasyonu Üzerine Lusaka Deklarasyonu**"dur. Bu Deklarasyonda söylenenler, daha öncekilerle ve daha sonra söylenecekler ile fazla bir farklılık göstermemektedir.

Bağlantısızlar, sonraki belirli dönemlerle yaptıkları toplantılarda aldıkları kararlarla, milletlerarası politikaya ve onun aktüel meselelerine tesir etmeye ve gelişmelere kendi düşüncelerine göre istikamet vermeye çalışacaklardır.

Silahsızlanma abaları

1960'lardan itibaren silahsızlanma ve bazı silahsızların sınırlandırılması konusunda atılan adımlar, yumuşama (detente) havasının teşekkülünde mühim ve müessir bir faktör olmakla beraber, alınan neticeler gösterilen faaliyetin genişliği ile orantılı olmamıştır. Şu manada ki, silahlanma için yapılan harcamalar azalmak veya en azından sabit kalmak şöyle dursun, her yıl devamlı bir artış göstermiştir.

1975 yılında 51 ülkenin savunma harcamaları **340 milyar Dolar** iken,

1980 yılında bu miktar **598 milyar Dolara** çıkmıştır. Keza, Varşova Paktının savunma harcamaları 1975'de 132 milyar civarında ve NATO'nun ki de 150 milyar civarında iken, her iki ittifaka ait rakamlar, tahmini 210 ve 240 milyar Dolar olmuştur.

Savunma harcamaları bakımından **üçüncü sırayı Orta Doğu** almaktadır. 1975 yılında 11 Orta Doğu ülkesinin savunma harcamaları 28 milyar Dolar civarında iken, 1980 yılında sadece 6 ülkeye ait miktar 38 milyara yükselmiştir. **Orta Doğu, kişi başına düşen savunma harcamaları bakımından dünyada ilk sırayı almaktadır.**

1975 yılında Suudi Arabistan'ın kişi başına düşen savunma harcaması miktarı 1.153 Dolar iken bu rakam, 1980'de 3.014 Dolar olmuştur. İkinci sırayı alan İsrail için bu miktarlar 1975 için 1.045 ve 1980 için de 1.514 Dolardır.

Milletler Cemiyeti Paktının 8'inci maddesi silahsızlanma ve silahların sınırlandırılması konusundaki çalışmaları düzenleme görevini Konsey'e vermiş iken, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 11'inci maddesi "silahsızlanmada ve silahsızlanmanın düzenlenmesinde hakim olan prensipler"i tetkik ve bu prensipler hakkında üye devletlere ve Güvenlik Konseyine "tavsiye" de bulunma görevini Genel Kurul'a vermiştir. Bununla beraber, Genel Kurul'un silahsızlanma çabalarını hızlandırmada çok aktif olduğunu da söylemeliyiz. Genel Kurul (o zaman 51 üyeli idi) 24 Ocak 1946'da aldığı bir kararla, atom enerjisinin kontrolü ve bunun münhasıran barışçı amaçlarla kullanılması, atom silahlarının milli silahlanmaların dışında bırakılmasını sağlamak amacı ile tavsiyelerde bulunmak üzere Atom Enerjisi Komisyonu'nu kurmuştur.

-1 Temmuz 1968'de Amerika, Sovyet Rusya ve İngiltere arasında imzalanıp 50 devletin daha katıldığı, "Nükleer Silahların Yayılmasını önleme" (Non-Proliferation) Antlaşması.

-11 Şubat 1971'de imzalanan ve deniz dibinde, okyanus tabanında ve okyanusun yeraltında, nükleer silahlarla diğer kitlesel tahrip silahlarının yapımını, kullanılmasını, depolanmasını ve denenmesini ve fırlatma rampaları inşasını yasaklayan "Deniz Yatağı" (Seabed) antlaşması.

-10 Nisan 1972 tarihli, Bakteriyolojik (Biyolojik) ve Toksik silahların geliştirilmesini, üretimini ve depolanmasını yasaklayan ve mevcutların dokuz ay içinde yok edilmesini öngören anlaşma.

-Amerika ile Sovyet Rusya arasında imzalanan ve yeraltında 150 kiloton'dan daha güçlü nükleer silah denemesi yapılmasını yasaklayan ve "Eşik" (Threshold) Antlaşması adını alan 3 Temmuz 1974 tarihli antlaşma. Bu antlaşmaya göre taraflar, ayrıca, bütün yeraltı denemelerinin durdurulması hususunda bir anlaşmaya varmak için görüşmelerini sürdüreceklerdir.

Görülüyor ki, bakteriyolojik silahlar antlaşması hariç tutulursa. diğer bütün anlaşmalar, karada, havada, suda, yeraltında, denizlerin dibinde ve uzayın gezegenlerinde, nükleer silahların denenmesini, yapımını ve kullanılmasını yasaklıyordu. Başka bir deyimle, nükleer silahların kullanılamayacağı alanlar tespit edilmişti.

Burada şunu da belirtelim ki, 1 Eylül 1959'da, Arjantin, Avustralya, Belçika, Şili, Fransa, Japonya, Yeni Zelanda, Norveç, Güney Afrika Birliği, Sovyet Rusya, İngiltere ve Amerika arasında imzalanan ve Antartika (Güney Kutbu) Antlaşması'dır. Buna göre, 60'ıncı güney enlem ile Güney Kutbu noktası arasındaki alanın askeri maksatlarla kullanılması, asker ve silah bulundurulması, nükleer deneme yapılması ve nükleer silah stoku yapılması yasaklanıyordu. Hiç bir devlet Antarktika üzerinde egemenlik iddia edemeyecek ve Antartika ancak barışçı maksatlarla kullanılacaktı.

C) SALT-I Anlaşması

Diğer taraftan, bütün bu yasaklamalar nükleer silahların kullanılma alanlarına aitti. Yoksa, bu silahlar ortadan kaldırılmıyor veya sayıları azaltılmıyordu. Bir nükleer silahsızlanma söz konusu değildi. İşte Birleşik Amerika ile Sovyet Rusya, bu antlaşmaların ardından SALT-İ antlaşmasını imzalayarak, nükleer silahsızlanma veya nükleer silahların sınırlandırılması yolunda mühim bir adım attılar ve milletlerarası münasebetlere de bir yumuşama havası getirdiler. Zira, Salt-I'in arkasından Helsinki Deklarasyonu gelecektir.

C) Neticesiz Kalan SALT-II

SALT-I'in yarattığı bu gayet müsait ve müspet atmosfer içinde Amerika ve Sovyet Rusya, saldırgan stratejik silahların (füzelerin) de sınırlandırılması için hemen, yani 21 Kasım 1972'de Cenevre'de görüşmelere başladılar.

SALT-II görüşmeleri, birincisi gibi kolay yürümedi. Zira SALT-I'e karşı Amerikan Kongresinden bir takım itirazlar yükselmişti. ABM Antlaşmasını Amerikan Senatosu hiç bir itiraz göstermeden 3 Ağustos 1972'de 2'ye karşı 88 oyla kabul etti. Fakat Geçici Anlaşma'da, denizaltılardan atılan füzelerin sayısında Amerika aleyhine olan eşitsizlik, tenkitlere sebep oldu. Bazı Senato üyeleri, SALT-II antlaşmasında bu eşitsizliğin giderilmesini istediler. Bunların liderliğini Senatör Henry Jackson (Washington-D) yapıyordu. Senatör Jackson'ın teşebbüsü ile kabul edilen ve onunadını alan bir kararla, SALT-II görüşmelerinde Amerika ile Sovyetler Birliği arasında eşitlik ilkesinin korunması kabul edildi.

D) Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği, Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimi ve Helsinki Deklarasyonu

Amerika ile Sovyetler Birliği arasında yedi yıllık SALT-II görüşmeleri olurken, Avrupa'da, yine Amerika ile Sovyet Rusya'nın da dahil olduğu; yeni detant, yumuşama gelişmeleri olmuştur. Bu gelişmeler, Avrupa'da bir güvenlik ve işbirliği sisteminin kurulması (Conference on Security and Cooperation in Europe-C.S.C.E.) ile karşılıklı ve dengeli kuvvet indirimi (Mutual and Balanced Force Reductions -M.B.F.R.) müzakereleri ile, bunların sonunda 1 Ağustos 1975 de 35 ülke tarafından imzalanan Nihai Senet veya Helsinki Deklarasyonu adını alan belgedir.